

חיקוי, ציטוט והתנגדות:

הצרות המיגדריות של ג'ודית

באטלר

טמליה זי

Gender Trouble של ג'ודית באטלר הוא ללא ספק אחד

Judith Butler, *Gender Trouble*, New York 1990

הספרים המשפיעים ביותר של שנות התשעים.¹ הספר, שראה אור בשנת 1990, הפך בתוך זמן קצר לאחד הטקסטים המצוטטים ביותר בשדה הפמיניזם, התיאוריה הקווירית ולימודי התרבות, והקנה למחברת מעמד של תיאורטיקנית מרכזית בשדות אלה. לספר הצטרפו במהלך העשור ארבעה ספרים משל באטלר – *Bodies That Matter; Excitable Speech, The Psychic* – *Life of Power, Antigone's Claim*² – ואלה סייעו לבצר את מעמדה ככוכב עולה באקדמיה האמריקנית ובזירה הבינלאומית. אולם אף אחד מהם לא עורר תהודה שווה לזו שעורר *Gender Trouble*, וניתן לקרוא אותם במידה רבה כפיתוח וכהרחבה של הרעיונות שהוצעו בחלקו האחרון, החלק המתורגם כאן.

Judith Butler, *Bodies That Matter*, New York 1993;
idem, *Excitable Speech*, New York 1997; idem, *The Psychic Life of Power*, California 1997; idem, *Antigone's Claim*, New York 2000

אם חשיבותה של תיאוריה נמדדת בערך השימוש שלה, כמות העבודות והניתוחים שהולידה תפיסת המיגדר כפרפורמנס, התפיסה שבאטלר מתווה בחלקו האחרון של הספר, מעמידה אותה כאחד הרעיונות הפוריים ביותר של התקופה. את ערך השימוש יוצא הדופן הזה ניתן לתלות בשני גורמים. ראשית, תיאוריית המיגדר של באטלר מוקקת הלכי רוח תרבותיים ופוליטיים אופייניים של שנות השמונים והתשעים ונותנת להם ביטוי. שנית, באטלר הצליחה לא רק לתרגם את רוח התקופה, ה־*Zeitgeist*, לנוסחה תיאורטית, אלא גם ליצור סינתזה רבת-עוצמה של שלושה מהזרמים המובילים באוניברסיטאות בארצות הברית: תיאוריה פוסט-סטרוקטורליסטית, מחשבה פמיניסטית רדיקלית ופרספקטיבה הומוריסטית. סינתזה זו היתה במובנים רבים מהלך מתבקש, לאור העובדה שבסוף שנות השמונים גילו יותר ויותר חוקרים וסטודנטים עניין בדיוק באותו צומת תיאורטי שעבודתה של באטלר חולשת עליו; האינטגרציה התיאורטית שהיא הציעה סיפקה אפוא פתרון לחיפוש התיאורטי והפוליטי של רבים אחרים. בה בעת, סינתזה תיאורטית זו עשתה שימוש אסטרטגי ביוקרתו האקדמית של הפוסט-סטרוקטורליזם ובמעמד המבוסס של הפמיניזם כפרדיגמה תיאורטית כדי לבסס את הפרספקטיבה ההומוריסטית לא רק כלגיטימית אלא גם כמרכזית וכחיונית, מהלך שהפך את *Gender Trouble* לאחד הטקסטים המכוננים של התיאוריה הקווירית.

אף כי *Gender Trouble* זכה בדיעבד למעמד קנוני בשדה התיאוריה הקווירית, הספר ממקם את עצמו בראש ובראשונה במרחב הדיון הפמיניסטי. הבעיה המרכזית שמעסיקה את באטלר בספר היא ניסוח הפרויקט הפמיניסטי מחוץ לפרדיגמה של פוליטיקת זהות, בעיה שמיתרגמת לשאלה אם יכול להתקיים פמיניזם שאינו מניח סובייקט נשי. על פי התפיסה המקובלת, הפמיניזם כתנועה פוליטית מתיימר לייצג את הקבוצה "נשים", כלומר מניח את קיומה של קטגוריית הזהות "אישה", שממנה נובעים האינטרסים הפמיניסטיים והמטרות הפמיניסטיות. האישה היא הסובייקט של הפמיניזם, והפמיניזם שואף להעניק לסובייקט זה ייצוג הן במובן הפוליטי (ייצוג שווה לנשים במערכות השלטון השונות ובמוקדי הכוח החברתיים) והן במובן הלשוני (כתיבת היסטוריה של נשים, מאבק בייצוגים סקסיסטיים של נשים, נטרול ההטיה האנדרוצנטרית של השפה, וכדומה). אולם תפיסה זו של פוליטיקה המעוגנת בזהות התגלתה כבעייתית בכמה מישורים. ראשית, במסורת החשיבה הפוסט־סטרוקטורליסטית, באטלר מערערת על אפשרות קיומו של סובייקט הקודם לייצוגו: "תחומי הייצוג הפוליטי והלשוני קובעים מראש את הקריטריון שבאמצעותו הסובייקטים עצמם נוצרים, כשהתוצאה היא שייצוג מוענק רק למה שניתן לזהותו כסובייקט"³. כשהפמיניזם מדבר בשם הסובייקט "אישה" ונלחם לשחררו, הוא בה בעת משתתף בכינונו, וכינון זה הוא אקט כוחני שיש לו תמיד ממדים של הדרה, הגבלה וכפייה. באטלר מוטרדת מן הממד הנורמטיבי והמרשמי הסמוי המגולם בקטגוריות המיגדריות, ממד שמתגנב לפוליטיקה הפמיניסטית כשזו נשענת על הקטגוריה "אישה" כאילו היא קטגוריה תיאורית לא בעייתית.

3. באטלר (לעיל, הערה 1), עמ' 1.

לבד מן הביקורת הפילוסופית על המהותנות המיגדרית (קרי, הנחת קיומה של מהות נשית, המשותפת לנשים באשר הן) המשתמעת מן ההתייחסות ל"אישה" כקטגוריה טבעית ואוניברסלית, ביקורת נוספת עולה ישירות משדה הפוליטיקה הפמיניסטית. החל משנות השמונים נשמעים בשדה הפמיניזם עוד ועוד קולות של נשים לא מערביות, נשים ממיעוטים אתניים ונשים לסביות, הטוענות שהזרם המרכזי של הפמיניזם אינו מייצג את הבעיות והאינטרסים שלהן, אלא את אלה של נשים מערביות, לבנות, הטרוסקסואליות ובנות המעמד הבינוני בלבד. ההכרה בתקפותן של טענות אלה הביאה למפנה הרבת־תרבותי בפמיניזם, כלומר לתפיסה הנותנת מקום לסוגים שונים של פמיניזם ולחתימה להעניק ייצוג שוויוני למיעוטים בתוך שדה הפמיניזם עצמו.⁴ אולם מעבר למענה הפרקטי, הפרספקטיבות של נשים מן העולם השלישי ובנות מיעוטים שונים מציבות אתגר מהותי לתפיסה לפיה "אישה" היא בין־תרבותית שיכולה לספק בסיס אוניברסלי לפמיניזם:

4. כך, למשל, פורומים פמיניסטיים רבים בישראל בעשור האחרון מנהלים לפי שיטת הרבעים, כלומר, הם כוללים נציגה מזרחית, נציגה פלסטינית ונציגה לסבית, נוסף על נציגה אחת בלתי מסומנת יהודייה, אשכנזייה, הטרוסקסואלית.

אם מישגי היא אישה, זה ודאי לא כל מה שהיא; המונח איננו ממצה לא משום שקיים "אדם" קדם־מיגדרי שהוא טרנסצנדנטי לאבזור המיגדרי שלו, אלא משום שהמיגדר איננו מכונן תמיד באופן קוהרנטי או עקבי בהקשרים היסטוריים שונים, ומשום שהמיגדר מצטלב עם אופניות גזעיות, מעמדיות, אתניות, מיניות ואזוריות של זהויות המכוננות באופן דיסקורסיבי. כתוצאה מכך, אי אפשר לבודד את המיגדר מן ההצטלבויות הפוליטיות והתרבותיות שבהן הוא מיוצר ומשומר.⁵

5. באטלר (לעיל, הערה 1), עמ' 3.

6. דוגמה מובהקת לתפיסה אוניברסליסטית כזו של הפטריארכיה (מלוות באמונה בקיומו של רצף של התנגדות נשית) מספק מאמרה של אדריאן ריץ', "הטרנסקסואליות כפיהה והקיום הלסבי", וראו Adrienne Rich, "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence", *Blood, Bread and Poetry, Selected Prose 1979-1986*, New York 1985; המאמר עתיד לראות אור בעברית במסגרת אנתולוגיה של מאמרים בתיאוריה קווירית שתצא לאור בהוצאת הקיבוץ המאוחד, בעריכת יאיר קדר, עמליה זיו ואורן קדר. בעקבות קתלין גוך מונה ריץ' במאמר זה שמונה מאפיינים של הכוח הגברי, כשלכל אחד מן המאפיינים הללו נלוות דוגמאות היסטוריות ועכשוויות, מערביות ולא מערביות גם יחד, וראו Kathleen Gough, "The Origin of the Family", in Rayna Reiter (ed.), *Toward an Anthropology of Women*, New York 1975, pp. 69-70.

7. גיאטרי צ'קוורוטי ספיבק (Spivak) מצביעה על כך שהוצאת הנוהג של שריפת אלמנות אל מחוץ לחוק בהודו על ידי הבריטים איפשרה לשיח הקולוניאלי לכונן את האישה ההודית כאובייקט לתצלה. צעד זה שירת את ויהויו של הקולוניאליזם עם כינונו של סדר חברתי טוב, ושלל כל יכולת פעולה מן האישה ההודית, שהוגדרה כקורבן בלבד, ודאו גיאטרי צ'קוורוטי ספיבק, "כלום יכולים המוכפפים לרברז?", תרגום אה ברואר ועדי אופיר, *תיאוריה וביקורת*, 1995, עמ' 31-66. ספיבק אמנם מתיחסת לשיח הקולוניאלי הגברי, אך בשנים האחרונות נשים מוסלמיות ואפריקניות משמיעות טענות דומות כלפי העיסוק של הפמיניזם המערבי בפרקטיקות של ריעול וכריתת דגדגן.

במלים אחרות, הזהות "אישה" איננה זהות מובחנת שפשוט מצטרפת למשתי זהות מובחנים אחרים; היא משתנה בהתאם לפרמטרים האחרים של הזהות שעמם היא מצטלבת. אין נשיות אחת; יש מספר אינסופי של זהויות נשיות, בהתאם לחיתוך של ציר המיגדר עם צירי זהות אחרים, וכל נסיון לבדוד את ציר המיגדר כשלעצמו נדון לכשלון. כמו כן, מכיוון שלעולם לא ניתן להגיע לרשימה ממצה של צירי הזהות הרלוונטיים (הרשימה הסטנדרטית של לאום, גזע, אתניות, מעמד, מיגדר ומיניות מסתיימת תמיד ב"וכו'"), לעולם לא ניתן לעמוד על כל ההתחכוכיות (articulations) המעצבות את הזהות המיגדרית של הסובייקט.

באטלר מציינת גם שתפיסת הקטגוריה "אישה" כקטגוריה אוניברסלית הולכת בדרך כלל יד ביד עם תפיסת הפטריארכיה כסטרוקטורה אוניברסלית של העליונות הגברית, כלומר עם האמונה בקיומה של סטרוקטורה בין-תרבותית וטרנס-היסטורית המאחדת את כל צורות הדיכוי המיגדרי. כך, מנגנונים שונים של דיכוי ואפליה של נשים לאורך ההיסטוריה ובתרבויות שונות – חובת ההתעטפות ברעלה בחברות מוסלמיות, קשירת כפות רגליים של ילדות בסין, שריפת מכשפות באירופה, סחר בינלאומי בנשים ואפליה בתעסוקה במערב – מובנים כולם כביטויים ספציפיים של אותה מערכת פטריארכלית.⁶ תפיסה זו, שהיא מאושיות הפמיניזם הרדיקלי, מעוררת בעיות רבות בשל חוסר רגישותה להקשרים התרבותיים הקונקרטיים של דיכוי מיגדרי, והיא נוטה לחטוא בניכוס התנסותן של נשים לא מערביות והכפפתה לתפיסות מערביות של דיכוי. בכך הפמיניזם תורם להבניית תרבויות לא מערביות כעולם שלישי מפגר וברברי שדיכוי הנשים הוא מסממני נחשלותו והוא משתף פעולה עם השיח הקולוניאלי והאוריינטליסטי.⁷

עד כה ראינו שבאטלר מרחיקה עצמה מן הפמיניזם הרדיקלי, או הפמיניזם התרבותי, שמעלה על נס נשיות "טבעית" ו"אותנטית" המדוכאת תחת הפטריארכיה. אם הפמיניזם התרבותי מאמין בקיומה של מהות נשית שהאידיאולוגיה הפטריארכלית מסתירה ומעוותת, ההבחנה בין מין למיגדר מבניה את הנשיות והגבריות גם יחד כקטגוריות אידיאולוגיות. המושג "מיגדר", כפרשנות התרבותית שהחברה מעניקה למין הביולוגי, נושא עמו הבנה של הנשיות והגבריות כתוצרים של הבניה חברתית: חברות אנושיות יוצרות תפקיד "נשי" ותפקיד "גברי" על בסיס ההבחנה הביולוגית בין זכרים לנקבות (ותוכם של תפקידים אלה משתנה מתרבות לתרבות), וגורמות לאנשים שהם נשים וגברים מבחינה ביולוגית למלא את התפקידים האלה ולהאמין בטבעיותם. ההבחנה בין מין למיגדר היא הבחנה חשובה לפמיניזם כי המין, מהיותו מעוגן בביולוגיה, נתפס כקבוע, יציב וטבוע בפרט, ואילו המיגדר נתפס כתרבותי, יחסי ומשתנה. ומכיוון שלאורך ההיסטוריה, דיכוי הנשים נשען על תשתית אידיאולוגית שהצדיקה את ההסדרים החברתיים בטענה שהם נגזרים ישירות מן ההבדלים הטבעיים בין המינים, ההבחנה בין מין למיגדר איפשרה לפמיניזם להראות שהרבה מן ההבדלים הטבעיים-כביכול בין נשים לגברים נופלים בתחום החיברות המיגדרי ולא בתחום הביולוגיה, ולפיכך הם בלתי הכרחיים וניתנים לשינוי.

אולם באטלר מערערת גם על הבחנה זו בין מין למיגדר, שהיתה כאמור כה שימושית עבור הפמיניזם. בכך היא הולכת בעקבותיה של מוניק ויטי, הטוענת בספרה *The Straight Mind* שהקטגוריות "אישה" ו"גבר"

Monique Wittig, "One Is Not Born a Woman", *The Straight Mind and Other Essays*, Boston 1992, p. 11
 המאמר עתיד לראות אור בעברית
 במסגרת אנתולוגיה של מאמרים
 בתאוריה קווירית (לעיל, הערה 6.
 Thomas Laqueur, *Making Sex*, Harvard University Press 1990

הן מלכתחילה קטגוריות פוליטיות ולא טבעיות, דהיינו שהדיכוי הוא שיוצר את המין. ויטיג מבהירה את כוונתה באמצעות האנלוגיה לגזע: המושג "גזע" לא נשא את משמעותו המודרנית עד ראשיתה של העבדות השחורה כתופעה היסטורית, אלא חל על שושלת משפחתית. כלומר, ההבחנה שחור/לבן ככלי לסיווג בני אדם לקטגוריות לא התקיימה לפני שנודעה לה משמעות פוליטית במציאות הסוציו-אקונומית של העבדות, אולם כיום גזע הוא עבורנו בגדר נתון חושי מידי ואנו מייחסים לו מעמד אונטולוגי של עובדת טבע. בדומה לכך, טוענת ויטיג, למושג "מין" אין משמעות במנותק מן המציאות הסוציו-אקונומית של דיכוי הנשים. כלומר, העובדה שמין הוא עבורנו נתון חושי מידי ואמצעי סיווג ראשוני כל כך נובעת מן החשיבות הפוליטית העצומה שנודעת להבחנה גבר/אישה.⁸ ויטיג איננה משתמשת כלל במושג "מיגדר", אולם כאשר היא טוענת שקטגוריות המין הן קטגוריות פוליטיות, משתמע מכך שהמין הוא תמיד כבר מיגדר – והמיגדר הוא פוליטי, קרי היררכי.

התנגדות נוספת להבחנה בין מין למיגדר עולה מתוך חקר ההיסטוריה של קטגוריית המין עצמה. תומס לקאר, שחקר את הבנייתה של קטגוריית המין במערב מהעת העתיקה ועד למאה העשרים, הגיע למסקנה שהתפיסה הבינארית של המין היא תוצר מודרני מובהק.⁹ עד למאה השמונה עשרה שלט ברפואה ובביולוגיה מה שהוא מכנה "מודל המין האחד". מודל זה לא הניח את קיומם של הבדלים מהותיים בין נשים לגברים אלא ראה בגוף הגברי ובגוף הנשי שתי גרסאות של אותו גוף, כשהגרסה המושלמת יותר היא, כמובן, זו הגברית. על פי מודל זה, איברי המין הנקביים ואיברי המין הזכריים זהים אלה לאלה, אך מכיוון שנשים ניחנו בפחות vital heat, איברי המין שלהן נותרו פנימיים: הנרתיק מתואר כפין פנימי מהופך, השחלות הן האשכים, והרחם הוא שק האשכים. מאחר שההבדל בין המינים הוגדר רק כהבדל בדרגה, הגוף המיני נתפס כיציב הרבה פחות מכפי שאנו רואים אותו כיום. במקורות הקלאסיים ישנם סיפורים על גברים שהיניקו ועל גברים שגופם נעשה נשי כתוצאה מהתרועעות מופרות עם נשים, ועוד במאה השש עשרה מונטיין מספר על נערה שעברה שינוי מין ספונטני כשרדפה אחרי חזיר: חום הריצה הביא לידי כך שאיבר המין הפנימי יצא החוצה. לקאר מראה שלא ניתן לתלות תיאוריה זו רק בהעדר ידע מדעי, כשם שאת נטישתה לא ניתן להסביר רק על בסיס תגליות מדעיות. ברנסנס, למשל, עם התפתחות מדע האנטומיה, כשהידע על הגוף החל להתבסס על נתיחת גופות, המשיכו להחזיק במודל המין האחד, והרישומים בספרי אנטומיה בני התקופה מתארים את איברי הרבייה הנשיים כמקבילים בצורתם לאיברי הרבייה הגבריים. לעומת זאת, החל מסוף המאה השמונה עשרה התקבלה הדעה שקיימים שני מינים שהם מובחנים, יציבים ומונוגדים זה לזה. בראשית המאה התשע עשרה, טקסטים העוסקים בביולוגיה טענו שבין נשים לגברים קיימים הבדלים מהותיים, הבאים לידי ביטוי לא רק באיברי המין אלא בכל חלק וחלק של הגוף; מחבר אחד אפילו טען להבדלים ברמת התא.

כאמור, את שני המודלים הללו ואת המעבר ביניהם אי אפשר להסביר על סמך שינויים במצב הידע על הגוף, אלא רק מתוך הבנה של שינויים אפיסטמולוגיים ופוליטיים רחבי היקף. מודל המין האחד עלה מתוך עולם שבו הפירוש של להיות גבר או להיות אישה היה בראש ובראשונה לתפוס מקום מסוים בהיררכיה החברתית, והביולוגיה לא נתפסה אלא כשיקוף

של הסדר הקוסמי, שהסדר החברתי נשען עליו. כלומר, בתפיסה קדם-מודרנית זו, המיגדר היה במובן מסוים ממשי יותר מן המין. למין, ולא למיגדר, היה מעמד של תופעה נגזרת. עם התערעורת הסדר החברתי הישן והמעבר מתפיסה של הידרכיה קוסמית לתפיסה של חוזה חברתי, הגוף החל להיותפס כבסיס לסדר החברתי, ולא כסימנו. כשם שתיאוריית החוזה החברתי הניחה מצב טבע הקודם לחוזה החברתי ומשמש כבסיסו, כך היחסים החברתיים בין נשים לגברים הוסברו כנובעים מן ההבדל הביולוגי ביניהם. מסקנתו של לקאר היא שדמיון ושוני מצויים בכל, והשאלה מי מהם נתפס כבולט או כחשוב יותר מוכרעת מחוץ לשדה החקירה האמפירית, על ידי האופן שבו מומשגים היחסים הפוליטיים בין המינים. במלים אחרות, לא ניתן להגיד על המין דבר שאין בו כבר מלכתחילה טענה באשר למיגדר.

יתרה מזאת, קטגוריית המין הביולוגי עצמה איננה כה פשוטה ואחדותית כפי שמשמע מן החלוקה מין/מיגדר, אלא היא מורכבת מכמה ממדים – מין אנטומי, מין כרומוזומלי ומין הורמונלי – שההלימה ביניהם איננה מובנת מאליה. הממד המהותי והקבוע ביותר הוא המין הכרומוזומלי, אך השייך המיגדרי הראשוני (gender assignment) עם הלידה מתבצע על סמך המין האנטומי, והיחוס המיגדרי (gender attribution) היומיומי נעשה בעיקר על סמך סימני מין משניים שמקורם הורמונלי ועל סמך מאפיינים התנהגותיים. חד-משמעיותו של המין הביולוגי התערערה לקראת סוף המאה העשרים משני כיוונים: ראשית, אנו ערים יותר לשכיחותה של תופעת ההרמאפרודיטיזם (intersex), שפירושה לא רק מורפולוגיה דרמשמעית אלא גם חוסר הלימה בין המין הכרומוזומלי למין האנטומי; שנית, עם התפתחות הטכנולוגיה הרפואית של שינוי מין והתפשטות הטרנסג'נדר כתצורת זהות חדשה מתרבויות האפשרויות לפתיחת פערים בין הממדים השונים של המין הביולוגי.¹⁰ אנו רואים אפוא שגם המין הביולוגי אינו יכול לספק לנו הגדרה חד-משמעית של "אישה", וראיה לכך אפשר למצוא במחלוקות שהתעוררו בקשר לקבלת טרנסקסואליות לארגונים פמיניסטיים בדלניים.¹¹

כל האמור לעיל מביא את באטלר למסקנה שהיחס בין מין למיגדר הוא למעשה הפוך מכפי שמקובל לייצג אותו. המיגדר איננו הפרשנות שהתרבות נותנת לעובדה הטבעית של המין; המיגדר הוא מנגנון של הבניה חברתית, או מנגנון דיסקורסיבי, המייצר את המין כמהות טבעית, קדם-דיסקורסיבית. בכך מבצעת באטלר מהלך אנלוגי למהלך התיאורטי של פוקו בספרו *תולדות המיניות*. פוקו מתאר את המיניות כמשטר-שיח המייצר את המין (כשהמין מוגדר כפיקציה המאחדת "יסודות אנטומיים, פונקציות פיזיולוגיות, התנהגויות, תחושות והנאות") כמהות אנושית בסיסית וקדם-תרבותית, המהווה את הגרעין הנסתר של העצמי. דהיינו, לא המין קודם למיניות, אלא המיניות קודמת למין ומכוננת אותו כאפקט שלה: "המיניות הנה תבנית היסטורית ממשית מאוד, והיא שעוררה, כיסוד ספקולטיבי, חיוני לתפקודה, את מושג המין".¹² בשני המקרים, גם בנוגע למיגדר וגם בנוגע למיניות, היפוך כיוון הסיבתיות הוא חלק מן האפקט של ההבניה, והוא פועל לטשטש את עקבותיה: אם אנו מאמינים שהנשיות נובעת באיזושהי צורה מן המין הביולוגי או משקפת אותו – מה שבאטלר מכנה "האמונה ביחס המימטי של המיגדר למין"¹³ – מן הסתם לא נבחין באופן שבו הנשיות מיוצרת על ידי פרקטיקות פוליטיות ומשרתת את שימוד פערי הכוחות בין גברים לנשים.

10. טרנסג'נדרים לא מעטים אינם מבצעים "שינוי מין" מלא, מחוסר רצון או מחוסר יכולת, אלא מסתפקים בטיפול הורמונלי או בטיפול כירורגי חלקי שמתיר אותם עם אנטומיה דר-משמעית ועם חוסר הלימה בין איברי המין לסימני המין המשניים. עם הופעתה של זהות טרנסג'נדרית ובעקבות הפוליטיזציה שלה, יותר ויותר אינדיבידואלים בוחרים לייצר לעצמם גוף דרמשמעי.

11. הסיעונים כנגד הגדרת טרנסקסואליות כנשים התבססו הן על הנימוק המתוחני, לפיו טרנסקסואליות ניתנו רק בסימולציה של אנטומיה נשית והן נטולות יכולת לחרות, שהיא המגדירה את הנשיות, והן על הנימוק שהן עברו חיברות גברי.

12. מישל פוקו, *תולדות המיניות I: הרצון לדעת*, תרגום גבריאל אש, תל-אביב 1996, עמ' 104, 106.

13. באטלר (לעיל, הערה 1), עמ' 6.

הגדרת המיגדר כמנגנון של הבניה חברתית עדיין איננה עונה על השאלה כיצד מתבצעת פעולת ההבניה ומהו אופן הקיום של המיגדר כמאפיין של אינדיבידואלים (כלומר, המיגדר במובן של הזהות המיגדרית האישית). גם כאן באטלר הולכת בעקבות פוקו. בשיח המיגדרי הדומיננטי, הזהות המיגדרית נתפסת כחלק מעולמו הפנימי של האינדיבידואל. גם כאשר זהות זו איננה נתפסת כאימננטית וכמהותית, היא מובנת בדרך כלל באמצעות מטפורת ההפנמה: אמנם אנו מקבלים את הזהות המיגדרית שלנו מבחוץ, אבל ההפנמה מכוננת אותה בתוכנו, וישות פנימית זו מייצרת, בתורה, סימפטומים התנהגותיים חיצוניים. תיאור מסוג זה מוצע על ידי התיאוריה הפסיכואנליטית. אולם באטלר דוחה את המודל המרחבי הזה, מאחר שבעקבות פוקו היא מגדירה את הפנים כאפקט – אפקט של פעולת סימון (signification) המתרחשת על פני הגוף. בספרו *Discipline and Punish* פוקו מגדיר את הנפש כקורלאט של טכנולוגיות הכוח המופעלות על הגוף, תוצר של מתודות הענישה, הפיקוח וההגבלה המופעלות על אסירים, משוגעים, ילדים, פועלים ושאר הסובייקטים המשועבדים על ידי מנגנוני השליטה השונים.¹⁴ הכוח המופעל על הגוף מסמן על גביו את הנפש כמרחב פנימי בלתי נראה. למעשה, הנפש היא לא יותר מאשר פיגורה המוטבעת על פני הגוף באמצעות פעולת סימון חברתית. אי לכך, קובע פוקו, בהיפוך לאימרה הנוצרית, "הנפש היא הכלא של הגוף".¹⁵

Michel Foucault, *Discipline and Punish*, trans. Alan Sheridan, Harmondsworth 1991, p. 29
 15. שם, עמ' 30.

באופן דומה, באטלר רואה את המיגדר כאפקט של סימון גופני, סימון שמורכב מאקטים וממחוות היוצרים את האפקט האשלייתי של גרעין מיגדרי פנימי. אקטים ומחוות אלה אינם ספונטניים ושרירותיים, כמובן, אלא הם נתונים למשטור חמור ביותר שמגביל ומארגן אותם סביב שתי זהויות מיגדריות מקוטבות ויציבות – גבר ואישה. את הנורמה המנחה את המשטור המיגדרי הזה באטלר מכנה "הפיקציה של קוהרנטיות הטרנסקסואלית" – הכלל המחייב "הלימה" בין שלושת הממדים: מין ביולוגי, מיגדר ותשוקה. לדוגמה, מי שנושא את הכרומוזומים XY אמור לפי כלל זה להיות בעל זהות מיגדרית גברית ולהימשך לנשים. לכלל מסדיר זה יש פונקציה אידיאולוגית: בפועל, התנהגותו ממושטרת בהתאם לעקרון הקוהרנטיות, אבל תוצאות המשטור מוצגות כמצב טבעי, כאילו המין הביולוגי מצמיח בהכרח ובאופן ספונטני את המיגדר כמהות פסיכולוגית פנימית שמשקפת אותו, ומהות פנימית זו מולידה (שוב, בהכרח ובאופן ספונטני) תשוקות והתנהגויות מיניות. הכותרת "קוהרנטיות הטרנסקסואלית" מרמזת על כך שלדעתה, המשטור המיגדרי פועל במובהק בשירות הטרנסקסואליות הכפויה.¹⁶ בכך מאמצת באטלר את עמדתה של ויטיג, המצביעה על הזיקה ההדוקה שבין קטגוריות המין הטרנסקסואליות: קטגוריות המין הן התנאי האידיאולוגי לקיום הטרנסקסואליות כמוסד המאפשר את ניצול הנשים, מכיוון שאם אין מניחים את קיומו של הבדל מהותי ומבחין בין המינים, לא ניתן גם להניח זיקה הכרחית ובלתי נמנעת ביניהם, הנחה שהיא האקסיומה של מוסד הטרנסקסואליות. לטענת ויטיג, להיות גבר או להיות אישה בתרבות שלנו פירושו הדבר בראש ובראשונה לבחור בבן המין השני, ולכן "משמעות הסירוב להיות (או להישאר) הטרנסקסואלית היא תמיד סירוב להיות גבר או אישה, בין במודע ובין שלא".¹⁷ בניסוחה של באטלר, הטרנסקסואליות הממוסדת היא המניע למשטור האפקטים המיגדריים בהתאם לנורמה הבינארית.

16. המונח "הטרנסקסואליות כפויה" נטבע על ידי אריאן רייץ' כדי לערער על ראיית הטרנסקסואליות כ"הערפה מינית" של נשים בתנאים של עליונות גבית וכדי להדגיש שהטרנסקסואליות היא מוסד חברתי הנתמך בידי אינספור מנגנוני כפייה ומנגנונים אידיאולוגיים. אף כיריף תה בכפית ההטרנסקסואליות על נשים בלבד, הלוחו של המונח הדרתה על ידי באטלר ותיאורטיקנים קויריים אחרים, שמצביעים על כפיית הטרנסקסואליות על נשים וגברים גם יחד. עוד על כך ראו במאמרה של רייץ', "הטרנסקסואליות כפויה והקיום הלבסי" (לעיל, הערה 6).
 17. ראו ויטיג (לעיל, הערה 8), עמ' 13.

את ההבנה שהמיגדר מכונן על ידי אקטים ומחוות באטלר מתמצתת בטענה שמייגדר הוא performance. מושג הפרפורמנס, או, כפי שבאטלר מעדיפה לכוונתו בספריה הבאים, פרפורמטיביות (ביצועיות), הוא המושג המרכזי בעבודתה של באטלר, והוא ממוג שתי הוראות מובחנות של המונח: הופעה תיאטרונית וביצועיות לשונית. תיאוריית הביצועיות הלשונית פותחה בידי ג'ל אוסטיין, המזוהה בספרו *How to Do Things with Words* קטגוריה של מבעים שהוא מכונה "ביצועיים", או "speech acts".¹⁸ מבעים אלה מתאפיינים בכך שהם אינם מתארים מצב עניינים אלא מייצרים אותם, כלומר עצם השמעתם מהווה פעולה בעולם; דוגמאות למבעים מעין אלה הן שבועת נישואים, פסק דין המושמע מפיו של שופט, הכרזת מלחמה, הענקת שם וכיוצא באלה. בדומה לכך, באטלר מציעה לנו הבנה של המייגדר כתוצר של מבעים – לשוניים וגופניים – המייצרים את מה שהם מתארים: כאשר רופא/ה בוחנת/ת תינוק שזה עתה נולד ומכריז/ה "זו בת", הכרזה זו איננה רק מבע תיאורי אלא גם אקט של השמה מיגדרית (gender assignment) שקובע את גורל היילוד; וכשאישה לובשת שמלה ונועלת נעלי עקב כדי "לתאר" את עצמה כאישה, בה בעת היא מייצרת את עצמה כאישה.

בעבודותיה המאוחרות יותר באטלר מעמידה את תיאוריית הפרפורמטיביות שלה במפורש על מושג הביצועיות הלשונית, אולם בספר *Gender Trouble* היא מציעה תפיסה של המייגדר גם כסוג של תיאטרון. באטלר רואה בדראג את המטפורה האולטימטיבית למייגדר, מכיוון שהתנהגות מיגדרית הנה תמיד חיקוי. דראג אינו אלא חשיפה של המבנה החקייני הבסיסי של המייגדר, בכך שהוא תוקע טריז בין המין האנטומי של השחקן לבין ההופעה המיגדרית שהוא מבצע: כשאישה מבצעת פרפורמנס נשי אין אנו מבחינים שמדובר בפרפורמנס, אך ברגע שגבר מבצע פרפורמנס כזה ושובר את ההלימה המצופה שבין אנטומיה, זהות מיגדרית ופרפורמנס מיגדרי, מתברר שההופעה המיגדרית איננה שיקוף פשוט וטבעי של גרעין מיגדרי פנימי, אלא פרקטיקה חקיינית. אולם באטלר ממחרת להבהיר כי הבנת הפרפורמנס המיגדרי כחקייני איננה מניחה קיומו של מקור. אין גבריות או נשיות אותנטיות; הגבריות או הנשיות שאנו מחקים הן עצמן תמיד כבר חיקוי.¹⁹ כך שמה שנתה הוא שרשרת אינסופית של חיקויים, ללא מקור שיוכל לספק לה עוגן אונטולוגי. לקביעה זו יש השלכות רדיקליות; משמעותה היא שלפרפורמנס של גבריות שמבצע גבר ולפרפורמנס של גבריות שמבצעת אישה יש בדיוק אותו מעמד אונטולוגי. שניהם מהווים חיקוי במידה שווה, האחד איננו אותנטי או אמיתי יותר מן האחר.²⁰

ההנחה שהמיגדר אינו מעוגן בשום קרקע אונטולוגית טומנת בחובה את אפשרות ההתנגדות למשטור המיגדרי המופעל עלינו. האקטים והמחוות שהפרפורמנס המיגדרי מורכב מהם מתרחשים על ציר הזמן. האשליה של זהות מיגדרית יציבה, של מהות פנימית המנביעה את הפרפורמנס המיגדרי, מצריכה חזרה מתמדת על אותם אקטים ומחוות. ההתנגדות לכפייה המיגדרית יכולה לעשות שימוש חתרני בממד הטמפורלי הזה של הפרפורמנס, בשני אופנים. ראשית, ניתן להכניס יסוד של אי רציפות, חוסר המשכיות. ברגע שהפרפורמנס המיגדרי אינו קבוע נחשפת הקונטינגנטיות שלו, מתנפצת האשליה של זהות יציבה ומתגלה האילוץ הפוליטי שמייצר את היציבות הזו. שנית, ניתן לבצע חזרה לא מדויקת, לא מוסמכת, פארודית – חזרה

18. J.L. Austin, *How to Do Things with Words*, Oxford 1962

19. את הפרפורמנס המיגדרי שלנו אנו מעצבים לפי הרגש שמספקים לנו הורינו (ורמויות התייחסות אחרות) ועל בסיס ייצוגים תרבותיים; אולם הורינו אינם אלא מתקים את הפרפורמנס של הוריהם, והמודלים המיגדריים שאנו מוצאים בייצוגים תרבותיים הם עצמם בגדר חיקוי.

20. הביקורת הפמיניסטית המסורתית טוענת שדראג מאמץ את הסטריאוטיפ הפטריארכלי של נשיות ואיננו מציג "נשיות אמיתית". אולם לפי באטלר, טענה כזו היא חסרת מובן.

שממשמעת מחדש את הקודים המיגדריים שבהם היא משתמשת. כפי שאומרת באטלר, "השאלה איננה אם לחזור, אלא כיצד לחזור".²¹ החברה מנסה לאלץ אותנו לחזור באופן שמאשר את נורמת הבינאריות המיגדרית, אולם ניתן לחזור על פרקטיקות הסימון המיגדריות באופן שקורא תיגר על הנורמות המסדירות אותן ומאפשר ייצור של זהויות מיגדריות חלופיות, מעבר לצמד גבר/אישה. אין לנו ברירה אלא להשתתף בפרקטיקות הסימון המיגדריות, וכל סימון מושתת על חזרה, אבל חזרה זו יכולה לבצע שכתוב (re-signification) וזה קונטקסטואליזציה של המסמנים עצמם. כך, פרפורמנס נשי של גבריות בקונטקסט של התרבות הלסבית האמריקנית המודרנית (דהיינו, פרפורמנס "בלתי מוסמך" של גבריות) גם מייצר תצורה מיגדרית חדשה, החורגת מצמד האפשרויות גבר/אישה – התצורה המכונה בוך' (butch) – וגם ממשמע מחדש את מושג הגבריות עצמו באמצעות ייחוסו למי שהן נשים מבחינה ביולוגית בתוך הקשר נשי בלעדי.

על בסיס הבנת המיגדר כפרפורמנס באטלר יכולה לשוב ולהידרש לשאלת חיוניותו של הסובייקט הנשי לפמיניזם, כשטענתה היא שאין צורך להניח זהות העומדת ביסוד האינטרסים הפמיניסטיים ומהווה בסיס לפעולה פוליטית פמיניסטית, אין צורך להניח "עושה מאחורי המעשה". באטלר יוצאת כנגד ההנחה ההומניסטית שיכולת פעולה (agency) פוליטית חייבת להיות מעוגנת ב"אני" קדם-דיסקורסיבי, ושהבנת הסובייקט כמכונן על ידי השיח התרבותי משמעה שהוא נקבע לחלוטין על ידי השיח ונטול יכולת התנגדות. לחלופין היא מציעה הבנה של הזהות כפרקטיקת סימון (הזהות "אישה" איננה יותר מאשר הפרפורמנס החוזר ונשנה של הנשיות). כל פרקטיקת סימון מושתתת על חזרה, ויכולת הפעולה טמונה באפשרות לווריאציה בחזרה, אפשרות שהיא אינהרנטית למבנה השפה. כלומר, יכולת הפעולה היא אפקט של השיח: במידה שהשיח המיגדרי מגביל ומקבע את הזהות, בה במידה הוא מאפשר את החתירה תחת הזהות. למעשה, באטלר מציעה תפיסה חדשה של פוליטיקה פמיניסטית, פוליטיקה המושתתת לא על זהות נשית, אלא על חתירה תחת הזהויות המיגדריות עצמן. פוליטיקה זו מתבססת על פרקטיקות של שכתוב חתרני, כשהחזון הוא שחרור מן הבינאריות המיגדרית ויצירת ריבוי של אפשרויות מיגדריות, או, ליתר דיוק, מתן אפשרות לאותן תצורות מיגדריות המצויות מחוץ לגבולות המוקנות התרבותית לחדור אל תוך תחום השיח.

ההיסט שבאטלר מבצעת בהגדרת הפרויקט הפמיניסטי איננו עניין של מה בכך. אם הפמיניזם הרדיקלי שם לו למטרה להיאבק למען שחרור הנשים מן הדיכוי הגברי, מטרת המאבק שבאטלר מתווה היא שחרור מן הדיכוי המיגדרי. הכוח המדכא לדידה איננו הפטריארכיה אלא מערכת המיגדר וההטרסקסואליות הממוסדת, והמדוכאים אינם רק הנשים אלא כולנו – נשים וגברים כאחד – כסובייקטים ממוגדרים. במלים אחרות, אם, באופן מסורתי, הפמיניזם נאבק בדיכוי או באפליה של נשים, עבור באטלר הדיכוי נעוץ בעצם הכפייה להיות נשים – או להיות גברים. המחשבה על תפקידי המיגדר כדכאניים וכדורשים תיקון איננה חדשה; חדשנותה של באטלר נעוצה בכך שהיא איננה קוראת להגדרה רחבה יותר, מגבילה פחות, של התפקיד הנשי והתפקיד הגברי, אלא יוצאת כנגד עצם הבינאריות של מערכת המיגדר. קל לראות את הזיקה שבין ניסוח כזה של הפרויקט הפמיניסטי

ובין הפוליטיקה והתיאוריה ההומוריסטית. התרבות שלנו מוזה בין תשוקה חד-מינית לבין חריגות מיגדרית, והומופוביה מוצאת ביטוי לעתים קרובות בדיכוי של חריגות מיגדרית. לא בכדי הדמות נושאת הסטיגמה אצל הומואים היא ההומו הנשי, הדראג-קווין או הקוקסינל, ואצל לסביות, הלסבית הגברית או הבוי'. הפמיניזם של באטלר, שרואה במשטור המיגדרי את שורש הרע ואיננו מציב את הזהות הנשית כבסיס פריוילגי לפעולה פוליטית, עולה בקנה אחד עם התפיסה הקווירית שדוגלת בסולידריות הומו-לסבית ויוצאת כנגד זהויות מונוליתיות. לפיכך, אין תימה שהספר *Gender Trouble* זכה למקום של כבוד בקנון של התיאוריה הקווירית.

כאמור, חלק גדול מעבודתה של באטלר לאחר *Gender Trouble* הוקדש להבהרה ולפיתוח של תפיסת הביצועיות שהיא מתווה בחלקו האחרון. כפי שצוין, בספר זה מושג הפרפורמנס מרפרר הן להופעה התיאטרונית והן לביצועיות הלשונית. הקבלה של הספר בעת שראה אור הדגישה את המובן הראשון והולידה הבנה פופולרית שלו כקורא לערעור מערכת המיגדר באמצעות הופעות חתרניות שהדראג משמש להן כמודל; הבנה זו מעוגנת בדגש שהושם בשנות השמונים המאוחרות ובראשית שנות התשעים על פוליטיקה של סגנון, ובייחוד בפנייה של ארגונים קוויריים כמו "Act Up" או "Queer Nation" לפוליטיקה תיאטרלית. אולם באטלר מיהרה להסתייג מן הוולונטריום המשתמע מהבנה שכזו, שכן תפיסת המיגדר כתיאטרון מחייבת הנחת קיומו של שחקן שקודם לתפקיד ועוטה על עצמו מיגדר כזה או אחר כרצונו, והרי באטלר שוללת הן את ההנחה של סובייקט הקודם למיגדרו והן את תפיסת הזהות המיגדרית כרצונית. בספרה הבא, *Bodies That Matter*, היא מעמידה את תפיסת הביצועיות על רעיונות הציטוטיות והרהיסינגניפיקציה, בהשראת ביקורתו של דרידה על אוסטיין. במאמרו "Signature Event Context" דרידה מציע תפיסה של ההישנות (iterability) כמאפיין בסיסי ומהותי של השפה. כדי לתפקד צריך הסימן להיות ניתן לניתוק מכל הקשר נתון ולהשתלה ציטוטית באינספור הקשרים עתידיים שאין לצפותם מראש. אם אוסטיין רואה את האפקטיביות של המבע הביצועי כנשענת על קונבנציות ולכן כתלוית-קונטקסט, דרידה מנסח את האפקטיביות הזו במונחים של הישנות וציטוט:

האם היה מבע ביצועי מצליח בתפקידו אלמלא חזר בנוסחתו על מבע "מוצפן" המחזיק את הישנותו, או, במלים אחרות, אלמלא היתה הנוסחה המשמשת אותו כדי לפתוח פגישה, להשיק ספינה או להכריז על נישואים מוזהה כזו שממלאת אחד מודל המחזיק את הישנותו, אלמלא היתה אז מוזהה במידה מסוימת כ"ציטוט"²²?

אולם האפשרות של המבע הביצועי להיות מצוטט אחראית לא רק להצלחתו אלא בה במידה גם לכשלונו: בקונטקסט הלא נכון, המבע הביצועי לא ישיג את האפקט המקווה. בהשאלה, באטלר מבינה את הביצועיות המיגדרית, כלומר את כוחו המכונן של הסימון המיגדרי, כמושתתת על הציטוט החוזר ונשנה של נורמות. מחד גיסא, המשקל המצטבר של ההישנות אחראי לכוחן המחייב של הנורמות, ומאידך גיסא, בדיוק אותה ציטוטיות מהותית פותחת פתח להתנגדות, מהווה את מקור יכולת הפעולה של הסובייקט:

22. מצוטט אצל ג'ודית באטלר, "קוויר באופן ביקורתי", תרגום דפנה דו, תל-אביב 2001, עמ' 28.

מבעי ביצוע מיגדריים אינם עניין של בחירה מסוג "איזה מיגדר אעשה היום". מבעים ביצועיים הם עניין של חזרה נשנית על הנורמות שמהן נבנה כל אחד ואחת. אין זו חרושת רדיקלית של עצמיות ממוגדרת, אלא חזרה מחויבת על נורמות קודמות ומשיאות שאין אפשרות להיפטר מהן מרצון, נורמות שמעצבות מניעות ומשעבדות את הסובייקט הממוגדר - וגם מהוות מצע שמתוכו עשויים לצמוח התנגדות, חתרנות ושידוד מערכות.²³

23. שם, עמ' 40.

לאחר *Gender Trouble* הרחיבה באטלר את תפיסת הביצועיות

גם אל מעבר לשדה המיגדר. במאמרים כגון "קוויר באופן ביקורתי" ("Critically Queer") ו"חיקוי ומרי מיגדרי" ("Imitation and Gender Insubordination")²⁴ היא דנה בפרפורמטיביות של זהויות מיניות כגון "לסבית" ו"קוויר", ובספרה *Excitable Speech* היא בוחנת את השלכות ההבנה הביצועית של השפה על שאלת חופש הביטוי, כפי שהיא מתעוררת בהקשר של פורנוגרפיה, דברי שגנה (hate speech) והאיסור על חיילים בצבא ארצות הברית לצאת מן הארון.²⁵

הרוויזיה והפיתוח של תיאוריית הביצועיות הונעו במידה רבה על ידי הביקורות שהופנו כלפי באטלר בעקבות *Gender Trouble*. שתיים מן המרכזיות שבהן היו ההאשמה שבהכרזה על המין הביולוגי כפיקציה דיסקורסיבית באטלר מתעלמת מן המטריאליות של הגוף, והטענה שתיאוריית הביצועיות מרוקנת את הסובייקט מפנימיות. הביקורת הראשונה דחפה את באטלר להציע בספרה *Bodies That Matter* ניסוח של המטריאליות הגופנית כתוצר של נורמות, ובתגובה על הביקורת השנייה ניסתה באטלר באותו ספר, ושנים אחדות אחר כך בספר *The Psychic Life of Power*, לגשר בין הבנת הסובייקטיביות כאפקט של אקטים לבין תפיסה פסיכואנליטית של הסובייקט, גישור שבמרכזו עומד דיון במושג ההפנמה.²⁶

לצד ביקורות תיאורטיות כאלה, באטלר ספגה אש גם על סגנון כתיבתה הבלתי נגיש. כתב העת *Philosophy and Literature* העניק לה את כתר הזוכה בתחרות הכתיבה האקדמית הגרועה לשנת 1998 (במקום השני זכה הומי באבא), ובהתקפה כוללת ושלוחת רסן מעל דפי הירחון *New Republic* האשימה אותה הפילוסופית מרתה נוסבאום לא רק בסרבול סגנוני אלא גם בעמימות ובמיסטיפיקציה מכוונות שבאות לחפות על דלות הטיעון.²⁷ אבל נוסף על ביקורות תיאורטיות וסגנוניות אלה, אחת הטענות השכיחות המופנות כלפי באטלר נוגעת להשלכות הפוליטיות של עבודתה. מכיוון שבאטלר, בעקבות פוקו, רואה את הסובייקט כמכונן על ידי השיח, רבים מבינים את תפיסתה כדטרמיניסטית, כפסימית וכמוציאה מכלל אפשרות כל פעולה פוליטית ממשית. כפי שראינו, באטלר שוללת את הזיהוי של כינון דיסקורסיבי עם דטרמיניזם ומצביעה על יכולת הפעולה הנגזרת מתוך מבנה השפה עצמה, אולם נוסבאום ואחרים מבינים אותה כמי שפוסלת את האפשרות של שינוי חברתי כולל ומעודדת עמדה של השלמה ופסיביות פוליטית, תוך המרה של פוליטיקה של ממש ב"פוליטיקה סימבולית" והסתפקות באקטים מקומיים של חתרנות ופארודיה. האשמות מעין אלה עושות עוול לעבודתה של באטלר. ראשית, באטלר אכן מסרבת להתוות חזון מיגדרי אוטופי: היא איננה מסמנת את היעדים שהפוליטיקה הפמיניסטית או הפוליטיקה הקווירית צריכות לשאוף אליהם, משום שהיא

24. המאמר "Critically Queer" ראה אור בעברית בהוצאת הסלינג, בסדרה "ליברו" (לעיל, הערה 22); המאמר "Imitation and Gender Insubordination" עתיד להתפרסם בעברית במסגרת אנתולוגיה של מאמרים בתיאוריה קווירית (לעיל, הערה 6).
25. לעיל, הערה 2.

26. שם.

27. Martha Nussbaum, "The Professor of Parody", *The New Republic*, 22.2.1999

רואה כל מסד נורמטיבי כמגביל וכדכאני בפוטנציה. ועם זאת, מעבודתה משתמע כיוון נורמטיבי ברור – העדפה של חופש, ריבוי אפשרויות ומורכבות על פני כפייה, הגבלה וצמצום. שנית – זוהי נקודה שרבים טועים בה – תיאוריית הביצועיות שלה איננה מתיימרת להתוות מצע לשינוי, אלא מנסה לספק תיאור של המנגנון שבאמצעותו שינוי חברתי מתרחש: כיצד דיכוי מצמיח שיח־נגד, כיצד פרקטיקות של הדרה מצמיחות זהויות שבשמן ניתן להיאבק באותן פרקטיקות, כיצד אידיאלים גוררים חיקויים כושלים שחושפים את שרירותיותם. אם מבינים זאת, ברור שתפיסתה של באטלר איננה פסימית כלל ועיקר. היא מצביעה על אפשרויות הפעולה הקיימות גם מן השוליים, גם מתוך עמדה של חוסר כוח יחסי, ובה בעת היא מסרבת לספק מרשמים לפעולה אפקטיבית.

אוניברסיטת תל־אביב